

DOI: 10.7596/taksad.v2i4.209

Roma İmparatorluk Mermer Ocaklarında Yazıt Kullanımı ve Bazı Ünik Örnekler

Tulga ALBUSTANLIOĞLU*

Öz

Ocak faaliyetleriyle ilgili olarak geçmişe ışık tutan en önemli kaynak şüphesiz yazıtlardır. Bu sayede taşın üretim tarihi, hangi ocaktan üretildiği üretim ve kontrol işlemlerinin kimler tarafından gerçekleştirildiği, ocakların organizasyonu ve işleyiş biçimiyle ilgili bilgiler elde edilebilmektedir. Ancak detaylı bilgileri içeren bu tür kapsamlı yazıtların bulunması idealize edilmiş bir ocak işletmesi için söz konusu olabilir. Nitekim çoğu ocakta hiçbir yazıtta rastlanmazken, elde edilen sınırlı sayıdaki yazıtlarda da bu bilgilerin sistemli bir şekilde işlenmemiş olduğu ve yazıtların biçim ve içeriğinde yönetim otoritesinin zayıflaması, ocak mülkiyetinin el değiştirmesi, yönetim biçiminde değişiklikler olması, üretimin artması veya azalması gibi çeşitli nedenlerden kaynaklanan önemli değişikliklerin meydana geldiği görülmüyor. I. yüzyılın sonlarına doğru imparatorluk ocaklarının müteahhit aracılığıyla işletilmesi geleneği zamanla terk edilerek, idarenin üretimdeki kontrol ve inisiyatifinin arttığı görülmüyor. Yazıtlar sayesinde bir taşın üretim tarihi, hangi ocaktan üretildiği üretim ve kontrol işlemlerinin kimler tarafından gerçekleştirildiği, ocakların organizasyonu ve işleyişleriyle ilgili bilgiler elde edilebilmektedir. Bloklar üzerinde yer alan yazıtlar ocak içi ve ocak dışı şeklinde iki bölüme ayrılabilir. Ocak içi yazıtların küçük bir bölümü, çok kısaltılmış bir bakıma kriptik kodlar biçiminde formüle edilmiş harf ve rakamlardan oluşan metinlerdir. Öyle ki bu formülasyonları ocakta görevli kişilerin dışındaki insanların okuyup anlamaları çok güç, genellikle de olanaksızdır. Ocak dışı yazıtlar ise, ürünün ulaşacağı noktadaki imparatorluk görevlilerince anlaşılacak bilgileri içermektedir. Bunlar üretim tarihi, üretimden sorumlu kişi, taşın kimliği şeklindeki ana unsurlarından oluşmaktadır. Ocakların müteahhitler yanında ve onlarla birlikte, doğrudan imparatorluk yönetimince işletilmeye başlanmasıyla, yazıtların biçim ve içeriğinde büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Ocakların üretim teknolojisinde, jeolojik şartlardan kaynaklanan bir takım küçük farklılıklar bulunsa da, genelde tüm imparatorluk ocaklarında organizasyonun aynı biçimde şekillendiği imparatorluk

* Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Turizm ve Seyahat Hizmetleri Program Başkanı

yönetimince üretim, denetim ve sevkiyatın bütün mermer ocakları için benzer bir çerçeve içinde düzenlenmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dokimeion, mermer ocakları, mermer organizasyonu, ocak yazıtları, Roma mermeri

Inscriptions at the Roman Imperial Quarry and Some Unique Samples

Abstract

The most significant source that sheds light on the history of the quarry activities is, without a doubt, the inscriptions. The information regarding the production date of the stone, the quarry which the stone was produced in, the people who carried out the control operations and the organization and management of the quarries can be obtained through the inscriptions. However such extensive information can be valid if only a well-organized establishment is subjected. Furthermore, while inscriptions are rarely discovered in the quarries, the limited number inscriptions that were attained do not usually include such detailed information, and the content and form can vary due to many different reasons such as weakened government authority, change of ownership and change of management to increase or decrease of production capacity. The tradition of managing imperial quarries through contractors was abandoned towards the end of the 1st Century and the government control and initiative over production were increased. The information regarding the stone such as the production date, the quarry which stone was produced in, the people who carried out the control operations, the way of organization and management of the quarries can be obtained through the inscriptions. Inscriptions on the tablets can be divided into two groups; inside quarry and outside quarry. A small portion of inside quarry inscriptions are abbreviated texts which have been formulated in consistency with letters and numbers. Therefore it is usually impossible to read and understand these formulations for people other than commissioned officers. Outside quarry inscriptions, on the other hand, include information that is to be determined by the imperial officials who are at the destination point of the product. Major changes have occurred in the form and content of the inscriptions when the quarries started to be managed by imperial governance besides the contractors. It is understood that although there are some differences resulting of the geological conditions in the production technology of the quarries, production, inspection and the shipment are all managed with a similar manner in the imperial quarries where the organization was formed by central governance.

Keywords: Dokimeion, marble organization, marble quarries, quarry inscriptions, Roman marble

Giriş

Ocak faaliyetleriyle ilgili olarak geçmişe ışık tutan en önemli kaynak şüphesiz yazıtlardır. Bu sayede taşın üretim tarihi, hangi ocaktan üretildiği üretim ve kontrol işlemlerinin kimler tarafından gerçekleştirildiği, ocakların organizasyonu ve işleyiş biçimiyle ilgili bilgiler elde edilebilmektedir. Ancak detaylı bilgileri içeren bu tür kapsamlı yazıtların bulunması idealize edilmiş bir ocak işletmesi için söz konusu olabilir. Nitekim çoğu ocakta hiçbir yazıta rastlanmazken, elde edilen sınırlı sayıdaki yazıtlarda da bu bilgilerin sistemli bir şekilde işlenmemiş olduğu ve yazıtların biçim ve içeriğinde yönetim otoritesinin zayıflaması, ocak mülkiyetinin el değiştirmesi, yönetim biçiminde değişiklikler olması, üretimin artması veya azalması gibi çeşitli nedenlerden kaynaklanan önemli değişikliklerin meydana geldiği görülüyor. İmparatorluğun Anadolu'da sahip olduğu üç önemli mermer üretim merkezinden Prokonnesos'da beyaz, Teos ve Dokimeion'da ise beyaz yanında büyük miktarlarda renkli mermer üretilmiştir. Yazıtların genellikle renkli mermerler üzerinde yer almış olması nedeniyle¹ Teos ve Dokimeion renkli mermer üretiminin konumuz yönünden ayrıcalıklı bir yeri vardır. Bu üç ana üretim merkezinden özellikle Dokimeion ve Yukarı Tebris Vadisi (Altıntaş Ovası) mermer ocakları hemen hiçbir devirde gözden uzak kalmamış, üretim faaliyetlerinde kısa aralıklarla duraklamalar olsa bile ocakların etkinliği her dönemde devam etmiştir.

Ocaklar, jeolojik yapıları mermer özellikleri, ürün çeşitleri ve üretim imkanları yönünden bir çok araştırmacı ve bilim adamı tarafından incelenmiştir. Özellikle son iki yüzyıl içinde bölge önemi gittikçe artan bir ilgi odağı haline gelmiştir. İlk araştırmacılar arasında Albay R. Pococke² ve W.J.Hamilton³ ilk akla gelen isimlerdir. Aslında bir jeolog olan W. Hamilton, Dokimeion ocaklarının jeolojik yapısı ve işletme teknolojisini belirlemekle kalmamış, aynı zamanda bir çok yazıtı aslına uygun bir şekilde kopyalamıştır. Ancak modern anlamda incelemelerin W. Ramsay'ın 1930 yılından başlayarak, ölümüne kadar devam eden araştırmaları sayesinde gerçekleştirilmiş olduğu söylenebilir.⁴ Ocakları ilk defa sistematik bir şekilde araştıran ve inceleyen kişi ise J.B. Ward-Perkins'dir. J.B Ward-Perkins'in Prokonnesos ile ilgili incelemeleri ve lahit ticareti konusundaki araştırmaları son derece önemlidir. 1980 yılındaki tebliğleri ile Dokimeion ocaklarını da inceleme kapsamına aldığı görülüyor.⁵ Bilimsel anlamda ilk epigrafik incelemelerin ise J. Röder ile başladığı söylenebilir. Araştırmaları tamamlayamadan ani ölümüne rağmen, 1971 yılında yayınlanan eseri bu konuda önemli bir kaynak olmuştur.⁶ F. Millar'ın⁷, bölge hakkındaki bilgileri

¹ Asgari N- Drew-Bear T 2002, 17

² Pococke 1743, 45

³ Hamilton 1842, 461

⁴ Ramsay 1890, 433

⁵ Ward-Perkins 1980, 325-338

⁶ Röder 1971, 253-312

toparlayıcı mahiyetteki eseri sayesinde de mermer ocaklarıyla çeşitli üretim tesislerinin mülkiyet ve işletme biçimleri hakkında genel bir fikir edinmek mümkün olmuştur.

I.yüzyılın sonlarından itibaren mermer üretim alanındaki gelişmeleri belgeleyen yazıtlardan anlaşıldığına göre başlangıçta üretim, ocak işletme hakkını imparatorluk idaresinden alan müteahhitlerce gerçekleştirilirken, daha sonra imparatorluk yönetiminin müteahhitler yanında, doğrudan üretim faaliyetlerine katılmış olduğu anlaşılıyor. Anadolu ve Yunanistan'ın Roma'ya bağımlı hale gelmesi gibi siyasal kazanımlar sonucunda, gerek Roma'da gerekse eyaletlerde sosyal ve kültürel yaşamda köklü değişimler meydana gelmiştir. Bu gelişmenin en önemli nedeni, Roma ile imparatorluğa yeni bağlanan ülkeler arasında başta şehircilik ve sanat olmak üzere çeşitli dallarda birikimli ve yetişmiş kişilerin karşılıklı yer değiştirmiş olmasıdır. Örneğin Roma'da, ithal edilen mermeri işleyecek ustaların bulunmaması nedeniyle, imar faaliyetlerinde Anadolu ve Yunanistan kökenli mermer ustalarının yer aldığı görülüyor.

Bu anlamda toplumlarda meydana gelen değişimin nitelik ve kapsamını belirtmesi bakımından Augustus'un, *Tuğladan Bir Şehir Buldum, Mermerden Bir Şehir Bırakıyorum*⁸ sözü yeni yaşam biçimine hâkim olan zenginlik ve estetik anlayışının bir ifadesi olarak kabul edilebilir. Roma'nın yeni baştan inşası denilebilecek çapta yürütülen bu imar faaliyetleri ile mermer tüketiminde büyük bir artış meydana gelmiştir. Ocakların da mermer talebinde ortaya çıkan bu artışı karşılayabilecek şekilde yeniden organize oldukları anlaşılıyor.

Diğer yandan bazı ocaklarda yazıtlara hiç rastlanmazken bazılarında sistematik bir şekilde yazıt üretilmiş olmasını belirli birkaç nedene bağlayarak durumu açıklamak her ne kadar yeterli değilse de, bazı temel hareket noktalarının bulunabileceğine de şüphe yoktur. Örneğin bugüne kadar elde edilen veriler ışığında, ocağın mülkiyet durumuyla yazıtlar arasında bir bağıntının bulunduğu söylenebilir: Örneğin özel mülkiyet, kapsamında işletilen ocakların çok büyük bir bölümünde yazıtlara hemen hemen hiç yer verilmemiştir. Bu durum, işletmecinin kendinden başka hiç kimseye karşı sorumlu olmamasıyla açıklanabilir. Mal sahibi olup aynı zamanda işletmeci sıfatıyla hareket eden kişinin ocak içinde bir nevi otokontrol düzeni kurmuş olması nedeniyle taş üzerine işlenecek bilgiye ihtiyaç duymadığı söylenebilir. Sınırlı sayıdaki bazı yazıtlar ise kriptik kodlar veya monogramlar şeklindedir. Bu kriptik kodların ocak dışında kimseyi ilgilendirmemesi nedeniyle, ocak içinde kendi anlayışlarına göre rahatça kullanılmış olduğu anlaşılıyor. Bu yazıtlardan çoğunun bugün de okunması ve yorumlanması mümkün olmamıştır. Bu nedenle yazıtların prensip olarak; imparatorluk mülkiyetinde bulunan veya işletmenin imparatorluk idaresi tarafından yönetilip kontrol edildiği ocaklarda yer aldığı söylenebilir.

⁷ Millar 1977, 175-89

⁸ *Urbem Latericium Invenit Marmoream Reliquit*, (Suetonius, *Divius Augustus*, 28,3)

İmparatorluk ocaklarında herhangi bir epigrafik unsurun yer almadığı Augustus-Vespasian dönemini takiben, Flaviuslar Döneminden itibaren yazıtların sistematik bir şekilde kullanılmaya başlandığı görülüyor. Böyle bir gelişmenin en önemli nedeni ocakların yeniden organize olmaya başlamasıdır. Bu döneme ait yazıtlar son derece basit bir yapıdadır. Bu yazıtlar ana karakteristikleri itibariyle; Müteahhit adı, üretim tarihi ve bir bakıma taşın kimliği durumundaki bir numaradan oluşmaktadır. Ancak bu temel yapının dışında; sadece müteahhit adının veya sadece tek başına bir numaranın yer aldığı daha basit yazıt örneklerine de rastlanılmıştır. Ocakların müteahhit yanında ve onlarla birlikte, doğrudan imparatorluk yönetimince işletilmeye başlanmasıyla, yazıtların biçiminde ve içeriğinde büyük değişiklikler meydana gelmiştir.

Taşlar üzerinde yer alan yazıtlar ocak içi ve ocak dışı şeklinde iki bölüme ayrılabilir. Ocak içi yazıtların küçük bir bölümü, çok kısaltılmış bir bakıma kriptik kodlar biçiminde formüle edilmiş harf ve rakamlardan oluşan metinlerdir. Öyle ki bu formülasyonları ocakta görevli kişilerin dışındaki insanların okuyup anlamaları çok güç, genellikle de olanaksızdır. Ocak dışı yazıtlar ise, ürünün ulaşacağı noktadaki imparatorluk görevlilerince anlaşılacak bilgileri içermektedir. Bunlar üretim tarihi, üretimden sorumlu kişi, taşın kimliği şeklindeki ana unsurlarından oluşmaktadır. Bu nedenle Roma'ya gönderilecek taşlar (bloklar) üzerindeki ocak içi yazıtlar (kriptik kodlar) aynen korunmuş veya bunlar silinerek blokların üzerine Portus'daki yetkililerce anlaşılabilir yeni bir metin yazılmıştır.

Yazıtsız üretim yapan ocaklar; *Luna* (İtalya/Roma/Carrara), *Prokonnesos* (Türkiye/Marmara Adası), *Dokimeion Beyaz*, *Thasian* (Yunanistan/Thassos Adası), *Mısır Graniti*, *Troad Graniti* şeklinde belirtilebilir. Ancak sistematik yazıt uygulayan imparatorluk ocaklarına; *Chian* (Yunanistan/Sakız Adası), *Lucullan* (İzmir/Sığacık), *Phrygian* (Afyonkarahisar/İscehisar), *Numidian* (Tunus), *Parian* (Yunanistan/Paros) olmasına bakarak⁹ bunun da genel bir kural şeklinde anlaşılması gerekir. Nitekim imparatorluk ocaklarının tamamında yazıtlara yer verilmediği gibi, sistematik bir şekilde yazıt kullanılan ocakların her birinde farklı sistemler uygulanmış olduğu görülüyor.

Roma İmparatorluk yönetimince Anadolu mermer ocaklarında renkli mermer bloklar üzerine '*Loco*' şeklinde kodlanarak yazılmış olan ve '*Yer*', '*Bölge*' anlamına gelen *locus*' un belirgin lügat anlamına rağmen blokların üretiminde nasıl bir işlevi olduğu hususu bilim adamları arasında uzun süre tartışma konusu olmuştur. Roma İmparatorluk idaresinin Anadolu mermer ocaklarını belirli bir işletmecilik disiplini içinde taşın ana kayadan sökülüp kullanım amacına uygun olarak işlenmesine kadar geçen bütün üretim ve kontrol safhalarını kapsayan bir ocak işletme sistemini başarıyla yürütmüş olduğu anlaşılıyor.

⁹ Christol- Drew-Bear 1987, 99

Dokimeion'da (Afyonkarahisar/İscehisar) elde edilen yazıt miktarının az olduğu zamanlarda *locus* sözcüğünün bloğun ocaktan çıkarıldığı yeri gösterdiği¹⁰ kabul edilmiştir. Ancak zamanla elde edilen örneklerin artması, *locus* sayılarının binleri bulmasıyla, bu terimin; taşın ocaktan çıkarıldığı yeri tanımlamaktan daha çok, bloğun kendisini belirleyen ve ona kimlik kazandıran bir unsur olduğu yolundaki görüş ağırlık kazanarak *locus* numarasının taşı belirleyen bir seri veya envanter numarası olduğu sonucuna varılmıştır. Aslında, her iki görüşü de teyit eden örnekler varsa da, *locus*'u bir kimlik numarası olarak kabul eden uygulamanın daha ağır bastığı görülüyor.¹¹ Nitekim *locus* numarası öncelikle taşı tanımlamak suretiyle taşla ilgili olarak yapılan işlemlerin takip ve kontrolünü sağlarken bir yandan da, envanter numarası özelliğiyle de ocak çalışmalarının yönetim ve kontrolünde belirleyici bir unsur olmuştur. Bir envanter karakteristiği olarak, belirli bir süre içindeki çalışmaları göstermesi bakımından *locus* numaralama sisteminin bir süreyle sınırlandırılmış olduğu ve bu sayıların bir yılı kapsayan sınırlı bir dönem için geçerli olduğu anlaşılıyor. Bir yıllık faaliyet süresi içinde, herhangi bir taşta bir *locus* numarası verildikten sonra, bu taş dış satımla ocak dışına gönderilse veya ıskartaya ayrılıp bir kenara atılsa bile bu taşta verilmiş olan *locus* numarası, aynı üretim yılı içinde bir başka taş için bir kere daha kullanılmamıştır. Aksi halde, *locus* numaralama sisteminin bu tip bir özellik taşıdığını söylemeye imkân yoktu. Böylece, *locus* numarasının envanter unsuru olma özelliğinden yararlanılarak ocak çalışmalarıyla ilgili bilgilerin kısa sürede elde edilmesi olanaklı hale gelmiştir. Örneğin belirli bir yıl içindeki en büyük *locus* numarasına bakarak o yıl içinde ocakta ne miktarda taş üretilmiş olduğu anında görülecektir. Elbette aynı sayısal büyüklüğün *locus* numarası olarak farklı yıllarda tekrar tekrar kullanılmış olmasının, onun bu karakteristik özelliğinde herhangi bir değişiklik yaratmayacağına şüphe yoktur. Aslında ocaklardaki uygulamanın da bu yönde gelişmiş olduğu görülüyor.

Yöntem

Acaba *locus* numarası; bir envanter karakteristiği ve taşın kimlik numarası olma özelliği yanında, üzerinde yer aldığı bloğun çıkarıldığı yeri de belirtiyor olabilir mi ? Ancak belli bir *locus* sayısı, sınırlı bir üretim dönemi içinde sadece bir defa kullanıldığına göre; *locus* sayısının taşın çıkarılma yerini gösteriyor olması halinde, ocak içindeki belirli bir yerden bir yıllık üretim dönemi içinde sadece bir defa üretim yapılarak yalnızca bir tek blok üretilecek demektir ki; böyle bir üretim anlayışının ocak işletmeciliği yönünden kabul edilebilmesine imkân yoktur.

¹⁰ Fant 1984, 172

¹¹ ibid, 174; Pensabene -Monna 1977, 20; Baccini Leotardi 1979, 43

Locus numaralama sisteminin uygulanış biçimini daha yakından incelemek amacıyla örnek olarak alınan dört adet bloğa ait yazıtlar ve bu yazıtlarla ilgili olarak düzenlenen tablolar aşağıda verilmiştir.

Yazıt No. 1¹²

- (A) *BR(AACHĪO) QUART(O)*
(B) *CLXII*
(C) *B(RACCHĪO) ĩĩĩ*
(D) *VER(O) ĩĩĩ COS CCCXXX* 126

Yazıt No. 2¹³

- (A) *CLĪX*
(B) *B(RACCHĪO) ĩĩĩ*
(C) *VER(O) ĩĩĩ COS CCCXCVĪ* 126

Yazıt No. 3¹⁴

- (A) *LARGO ET MESSALL(ĪNO) COS* 147
(B) *LOCO CCC[-]XĪV B(RACCHĪO) SECUND(O)*
(C) *CAESU(RA) [AEL(ĪĪ) ANT]ONĪNĪ (CENTURĪONĪS)*

Yazıt No. 4¹⁵

- (A) *LARGO ET MESSAL(LĪNO) COS* 147
(B) *LOCO CCCCXXXĪĪ, B(RACCHĪO) QUART(O)*
(C) *CAESU(RA) AEL(ĪĪ) ANT(ONĪNĪ) (CENTURĪONĪS?)*

¹² Fant 1989, 116, No:62

¹³ Fant 1989, 116-117, No:63

¹⁴ Fant 1989, 125-126, No:88; Benzer yazıt için Drew-Bear -Christol 1987, 86, No: 14-16

¹⁵ Fant 1989, 126, No:90; 86, No: 14-16

Tablo 1 . Locus, Bracchium ve Envanter Numarası arasındaki ilişki

	Yazıt 1	Yazıt 2	Fark
Envanter Sayım Tarihi	126	126	-
Locus Numarası	162	159	3
Envanter Numarası	330	396	66
Bracchium Numarası	4	3	-

Tablo 2. Locus, Bracchium ve Üretim Tarihi arasındaki ilişki

	Yazıt 3	Yazıt 4	Fark
Üretim Tarihi	147	147	-
Locus Numarası	429	433	4
Bracchium Numarası	2	4	-

Yazıtlar incelemeyi kolaylaştırmak amacıyla (A) ve (B) şeklinde bölümlere ayrılmıştır. Parantez içindeki harfler taş üzerinde kısaltılarak veya kodlanarak yazılan sözcükleri tamamlamak amacıyla ilave edilmiştir. Bazı harf grupları altında yer alan (-) şeklindeki yatay çizgi bu harflerin kaynaşıp, iç içe geçmiş, bir tarzda yazılmış olduğunu göstermektedir. Taşın üretim veya kontrol tarihleri ile ocak malvarlığının saptanması amacıyla genellikle iki yılda bir yapılan envanter sayım tarihleri, taş üzerine, kodlanmış veya kısaltılmış konsül adı ile birlikte konsülün hizmet süresi yıl olarak verilmek suretiyle belirtilmiştir. Örneğin 1 ve 2 numaralı yazıtlardaki 1(D) ve 2 (C) bölümlerindeki envanter sayım tarihleri (126), Marcus Aurelius'un büyük babası ve Antoninus Pius'un kayınpederi olan konsül M. Annius Verus'un üçüncü hizmet yılı şeklinde verilmiş olup; tarih formülasyonunu takip eden sayısal değer ise Dokimeion'daki yerleşik yazım biçimine göre taşta verilen envanter numarasını göstermektedir. 3 ve 4 numaralı yazıtlı bloklardaki 147 tarihi ise bu dönemde bu taşlarla ilgili olarak yapılan herhangi bir işlem belirtilmediğine göre taşların üretim yılını gösteriyor olmalıdır.

Dokimeion Bacakale ocağında dört ana üretim bölgesi mevcut olup, göz önüne alınan herhangi bir bloğun belirli bir tarihte içinde bulunduğu bölge taşta bir *bracchium* numarası verilmek suretiyle belirtilmiştir. Örneğin 126 yılında yapılan envanter sayımı esnasında 1 numaralı bloğun, dört numaralı üretim bölgesinde bulunduğu anlaşılıyor. Bu durum 1(A)'da önce yazıyla 1(C)'de ise bir kere de rakamla olmak üzere iki defa yazılmak suretiyle

belirtilmiştir. Metinde geçen *caesura* sözcüğü taşı ana kayadan söküp çıkarmakla görevli ve aynı zamanda iş gruplarının yöneticisi pozisyonundaki bir kişiyi göstermektedir. 3 ve 4 numaralı yazıtlarda *locus* sözcüğünü takiben bir *locus* numarası verildiği halde 1 ve 2 numaralı yazıtlarda bu tarzda bir açıklık yoktur. Ancak bu yazıtlarda belirleyici herhangi bir unsur olmamasına rağmen 1(A) satırı ile 2(A) satırında yer alan sayısal değerlerin Dokimeion'daki yerleşik yazım kuralları çerçevesinde birer *locus* numarası işlevine sahip olduğu anlaşılıyor. Dokimeion mermer ocaklarında uzun süre araştırmalar yapmış olan J.C. Fant'ın *locus* numarasını bazen '*bir seri numarası, bazen de taşın çıkarıldığı yeri belirten bir unsur*' şeklinde yorumlamış olmasına rağmen, elde edilen yazıt sayısının kesin bir yargıya varmaya olanak sağlayacak miktarlara ulaşmasından sonra, söz konusu karakteristiğın taşın çıkarıldığı yerden daha çok, taşın kimliğini belirleyen bir unsur olarak değerlendirildiği görülüyor.¹⁶ Ayrıca, '*her bir brachium için ayrı bir locus numara dizisinin bulunmadığı ve locus numaralama sisteminin bütün ocağı kapsayan tek bir sistem*' olduğunu anlaşılmaktadır.

Bu kriptik kodlama geleneğinde ocaklarda karşılaşılan kısaltmalardan *R*, *RMA* ve *VFR*'nin ise organizasyon içinde nasıl bir öneme sahip olduğu ve anlamı uzun yıllardır bu konuda çalışmalar yapan akademisyenler arasında farklı görüş ve tartışmalara yol açmıştır. Bugün elimizde bu görüşleri değerlendirmeye yeterli veri bulunmadığından konu hakkında olumlu veya olumsuz bir yargıda bulunmaya olanak yoktur. Bu nedenle söz konusu bu üç notasyonun bazı ilginç kullanım biçimleri olduğunu söylemekten öte herhangi bir değerlendirme yapılmasına olanak yoktur. (Resim 1)

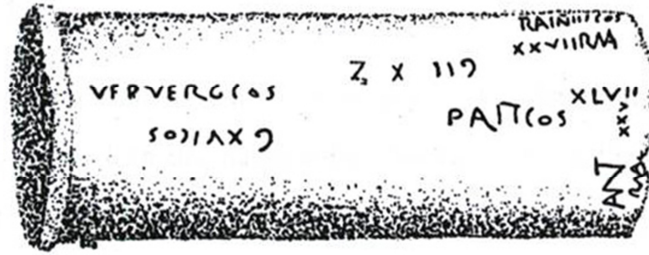

Resim 1. *RMA* Kısaltmalı Blok, İsechisar Açık Hava Müzesi, (Albustanlıoğlu Fotoğraf Arşivi)

Ortasında yatay bir çizgi bulunan 'R' harfinin amforalar üzerindeki bir notasyondan esinlenmiş olduğu tahmin ediliyor. Metinlerde genellikle diğer harflere nazaran daha büyük boyutta ve çoğu kez diğer harflerden ayrı bir konumda ilk bakışta dikkati çekecek tarzda

¹⁶ Fant 1989, 19

yazılmıştır. R.Almeida'nın¹⁷ \mathbb{R} notasyonunu *r(ecensitum)* şeklinde yorumlamasından önce \mathbb{R} 'nin *R(ecognitum)* anlamına geldiği yolundaki görüşün genel bir kabul gördüğü anlaşılıyor.¹⁸ Daha sonra \mathbb{R} *r(eproratum)* şeklinde yorumlanıyor.¹⁹ Drew-Bear, \mathbb{R} 'nin *r(eproratum)* anlamına geldiği şeklindeki görüşünü sonradan terk etmesine rağmen R için kabulü oldukça güç yeni bir yorum getirmiştir.²⁰ Bu yeni hipotezle \mathbb{R} notasyonunun *r(atio)* sözcüğünün kısaltılmış formu olduğu kabul edilerek \mathbb{R} notasyonu ile [*R(atio) M(armorum)*] yerine kullanıldığı düşünülen *RMA* notasyonunun aynı anlama geldiği ve aynı amaçla kullanıldığı ileri sürülmüştür. Hatta bu konuda daha ileri giderek *VFR* notasyonu ile \mathbb{R} ve *RMA* notasyonlarının yanyana kullanılmamış olmalarından hareketle, söz konusu bu üç notasyonun aynı anlama geldiği iddia edilmiştir. Nitekim *VFR* yalnızca 114 ve 115 yıllarında kullanılmış olmasına rağmen, *RMA* notasyonu 109 yılına yoğunlaşmış, \mathbb{R} rumuzu ise uzun sürelere yayılan bir dağılım göstermiştir. Tablo 3'de \mathbb{R} rumuzunun yer aldığı yazıtların yıllar itibariyle yoğunluk dağılımı verilmiştir.(Çizim 1)

Çizim 1. *VFR* Yazıtlı Blok (Fant 1989, No: 9)

Bulgular ve Değerlendirme

\mathbb{R} 'nin genelde aynı bir satır içinde *VFR* ve *RMA* notasyonlarından herhangi biriyle yanyana kullanılmamış olmasına rağmen bu notasyonlardan herhangi biriyle aynı bir yazıt bütünlüğü içinde yer almıştır. Bu uygulamanın sadece Dokimeion'da değil, hemen bütün imparatorluk ocaklarında aynı şekilde kullanılmış olduğu anlaşılıyor. Sonuç olarak *RMA* ve *VFR* notasyonlarının \mathbb{R} rumuzuna atfedilen *r(ecensitum)* anlamından farklı bir anlamda kullanılmış oldukları ve söz konusu bu notasyonların *ratio marmorum*'a ait olan bütün taşlarda yer almayıp, zaman zaman kullanıldıkları göz önüne alınacak olursa, *RMA* ve *VFR*'nin R ile ifade edilemeyen bazı durumları açıklamak amacıyla kullanılmış oldukları söylenebilir. Örneğin tek başına \mathbb{R} rumuzu kullanılarak bir anlamda bir bloğun onay kararının kapsam ve şartları belirtilmeden kabul edildiği ifade edilmiş olabilir. (Çizim 2)

¹⁷ Rodriquez 1984, 235

¹⁸ Hirschfeld 1905, 163, No 4; Monna - Pensabene. 1977, 56; Dubois 1908, 85

¹⁹ Drew-Bear - Eck 1976, 314

²⁰ Christol - Drew-Bear 1986, 74-80

Çizim 2. *RMA* ve *VFR* Yazıtlı Blok (Fant 1989, No: 16)

Tablo 3. *RMA* ve *VFR* Rumuzlarına ait kısaltmalar ve rumuz tarihleri

Tarih	Örnek Sayısı
115	1
116	1
119	2
125	1
160	1
161	2
175	1
177	2
178	1
Çoklu Tarihli	9

Mermer üretiminde taşlar genellikle ‘iyi’-‘kötü’ ‘kabul edilebilir’-‘kabul edilemez’ şeklinde kesin bir ayrımla tasnif edilmemiş, taş üretiminde harcanan emeğin büyüklüğü göz önüne alınarak her bir parçadan azami şekilde yararlanma yoluna gidilmiştir. Bu nedenle *RMA* ve *VFR* notasyonları ile \mathbb{R} ile ifade edilemeyen bazı alternatif öneriler belirtilmiş olabilir. Diğer yandan \mathbb{R} , *RMA* ve *VFR* rumuzlarıyla bir sayısal büyüklükten oluşan yazılım biçiminin de yaygın bir şekilde kullanılmış olduğu görülüyor. Bu formülasyonlarda yer alan sayısal büyüklüğün mahiyeti kesin olarak belli değilse de, \mathbb{R} , *RMA* veya *VFR* rumuzları

arasında mutlaka bir bağlantı olması gerektiği düşünülerek, bu sayının adı geçen rumuzlarla belirtilen işlemin uygulandığı kaçıncı blok olduğunu gösteren bir büyüklük olduğu söylenebilir. Nitekim 5 numaralı yazıtın böyle bir yaklaşımla düzenlenmiş olduğu anlaşılıyor:

Yazıt No. 5²¹

DCCCXXVII R
R VER COS
CLXIX

5 numaralı yazıtın açılımı

DCCCXXVII R(ECENSITUM)
R (ECENSITUM) VERG(ILIUS-ILIANUS-INIUS)

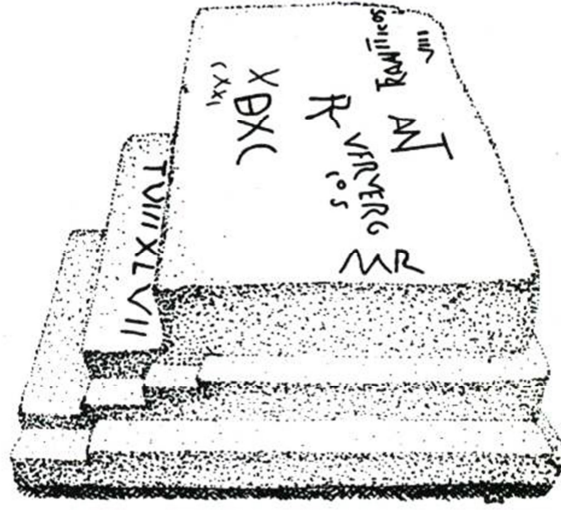
şeklindedir. 114 ve 115 yıllarında yer alan yazıtlarda *Verg(inius)* ve *Vop(iscus)* isimlerinin önünde genellikle *VFR* notasyonu yer alırken, bu yazıtta *VFR* yerine *R* notasyonu kullanılmıştır. Buradan taşu uygulanacak olan işlemin *VFR* rumuzuyla tanımlanan işlem değil, *R* notasyonu ile tanımlanan işlem olduğu anlaşılıyor. Bu durumda bloğun kabul edilebilir vasıftaki 827. parça olduğu söylenebilir. *RMA* notasyonunun yazıtlarda yıllara göre kullanım yoğunluğu Tablo 4 de verilmiştir.

Tablo 4. RMA rumuzunun tarihlere göre kullanım yoğunluğu

Tarih	Kullanım Yoğunluğu
100	1
105	1
109	16
Tarihsiz	21

RMA'nın 6 ve 7 numaralı yazıtlarda olduğu gibi birçok yazıtta *CHR(estus)*; *ANT(oninus)* gibi imza benzeri harf kümeleriyle birlikte yer aldığı görülüyor. Bu rumuz bazen daha değişik bir formda, *MA R* şeklinde yazılmış olup, 8 ve 9 numaralı yazıtlarda bu yazım biçimi yer almıştır. Ancak bugün için *RMA*'nın anlam ve fonksiyonu hakkında eldeki veriler ışığında kesin bir yargıya varmanın mümkün olmadığı söylenebilir. (Çizim 3)

²¹ Fant 1989, 105, No:39

Çizim 3. *MAR* Yazıtlı Blok (Fant 1989, No: 23)

Yazıt No. 6²²

[<u>T?</u>] R (AIANO) III COS C[- - -]	100
RMA <u>ANT</u> (ONINUS?)	
B(RACCHIO) IIII	
<u>PAL</u> (MA) II COS	109
DCCXXI	
VFR VERG(ILIANO) COS	115
C(AESARE) XVI COS	92
XX	
B(RACCHIO) QUAR[T(O)]	
GIIP (lampda) (gamma)	

Yazıt No. 7²³

RMA <u>ANT</u> (ONINUS?)	
<u>ANT</u> (ONINUS?) CLX	
RMA	
VFR VERG(ILIANO) COS	115
<u>PAL</u> (MA) II COS	109
DCCXXC R(ECENSITUM)	

²² Fant 1989, 85-87, No:12

²³ Fant 1989, 103, No:34

Yazıt No. 8²⁴

MAR

(mille) CDLIX R(ECENSITUM)

B(RACCHIO) II [---]

RARRA

TRAIAN(O) III COS CCCX[---]

100

Yazıt No. 9²⁵

X

CXXI

DXC

R(ECENSITUM)

VFR VERG(ILIANO)

COS

MAR

TRAIAN(O) III COS

100

VIII

ANT(ONINUS RECENSUIT?)

T[.] XLVII

Teos'ta bulunan bazı yazıtlarda RMA'nın baştaki R olmaksızın yalın MA formunda yazılması, MA'nın bağımsız bir terim olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Bu durumda MA'nın RMA'ya bağlı kalmaksızın, ondan ayrı bir anlamı olmalıdır. Ancak bir mermer blok üzerine 'mermer' yazmak anlamlı olamayacağından, MA'nın, *marmor*, dışında başka bir anlamı olması gerekir.²⁶ Bu durumda RMA'nın R ve MA gibi iki parçadan meydana gelen bir rumuz olduğu söylenebilir.

RMA, bir probator kararının belirtmek üzere; *R(eprobatio)* MA(*rmorum*) veya *R(eprobatum)* MA(*rmorum*) gibi bir anlama da geliyor olabilir. Ancak daha önce değinildiği gibi taşların son kontrolünde genellikle 'iyi-kötü', 'kabul edilebilir-kabul edilemez' şeklinde kesin bir ayırım yapılmadığından, taşlardan azami şekilde yararlanmak amacıyla taşların sınıflandırılıp, derecelendirildiği ve taşa uygulanacak işlemlerin belirlendiği göz önüne alınacak olursa RMA çok daha farklı bir biçimde yorumlanabilecektir: Örneğin; 'Daha sonra tekrar ele alınıp, değerlendirilmek amacıyla depolanacaktır' anlamında; *r(eponendum)*

²⁴ Fant 1989, 92-93, No:20

²⁵ Fant 1989, 94-95, No:23

²⁶ Fant 1989, 23.

ma(rmorum); taşla ilgili olarak şimdilik herhangi bir değerlendirme yapılmadığını belirlemek amacıyla *r(etinendum) ma(rmorum)* anlamında da kullanılmış olabilir.

Kanaatimce, ileriye dönük olarak taşın ‘*hangi süreçlerden*’ geçeceğini göstermesi bakımından bu yaklaşımın *RMA* notasyonunun amacına en uygun yorum olduğu söylenebilir. (Resim 2)

Resim 2. *RMA* Kısaltmalı Blok, Afyonkarahisar Müzesi, (Albustanlıoğlu 2011, 122)

Ancak; son zamanlarda yapılan araştırma ve değerlendirmeler sonucunda²⁷ *RMA* notasyonunun taşın probator tarafından reddedilmiş olduğunu gösteren bir işaret olduğu yolundaki görüş ağırlık kazanmıştır. Nitekim, *RMA* notasyonunun sadece ocak içinde veya yakın çevresindeki taşlarda yer alması, fakat Roma’ya ihraç edilen taşlarda, (Trajan Limanı ve Kanal’da), bulunmaması da bu kanıyı kuvvetlendirmektedir.²⁸ Ancak ocaklarda atıl durumda kalan taşların; sadece *RMA* rumuzu ile ‘işe yaramaz’ şeklinde nitelendirilerek, bir kenara ayrılanlardan ibaret olmadığı görülüyor: Bu durumda üzerlerinde ıskartaya ayrıldıklarını gösteren *RMA* notasyonu bulunmayan blokların varlığını açıklamak güçleşecektir. Herhangi bir bloğun ocakta atıl durumda kalmış olmasını yalnız kalite yetersizliği ile açıklamaya imkân olmadığından, *RMA*’nın kesin olmayan bir tür ‘*reddetme*’ işareti olduğu söylenebilir.

Burada söz konusu olan reddetme kararının taşın ıskartaya çıkartılması anlamına gelmediği rahatlıkla söylenebilir. Nitekim, kesin olarak ıskartaya ayrılan bir taşın bir kenara atılarak, bir daha hiç ele alınmaması gerekirken *RMA* notasyonu ile reddedilmiş olduğu varsayılan taşların tekrar tekrar ele alınmış olduğu görülüyor. Eğer *RMA* rumuzuyla taşlar kesin olarak işe yaramaz olarak kabul edilmiş olsaydı, taşın üzerinde ıskartaya çıkarılma

²⁷ Fant 1989, 175-176.

²⁸ Albustanlıoğlu, 2011, 39-40; Akdeniz çevresinde yer alan imparatorluk ocakları ile özel mülkiyet kapsamındaki ocaklardan Roma’ya yapılan ihracatta Portus’un ana ithalat merkezi olduğu ve burada imparatorluk yönetiminin mermer konusuyla ilgili işlemlerinin yürütüldüğü merkezi bir büronun, *ratio marmorum*, bulunduğu bilinmektedir. Mermer sütun ve blokların büyük çoğunluğu Ostia’da; *Isola Sacra*’da ve özellikle bugünkü adı Fiumicino olan Trajan limanını Tiber ırmağına birleştiren *Fossa Traiani* kanalının içinde ve kenarlarında bulunmuştur. Kanaldan elde edilen parçaların büyük bölümü, gerek tarih gerekse seri numaraları itibarıyla birbirine çok yakın gruplardan oluşan sevkiyat partileri halindedir. Taşların işleme durumlarına bakarak, liman çevresinin sadece bir depolama alanı olmadığı, burada kapsamlı bir taş işleme atölyesinin de bulunduğu anlaşılıyor.

tarihinden sonraki bir tarihe ait yeni bir kontrol işaretinin bulunmaması gerekirdi. Halbuki Tablo 5’de görüleceği gibi, blokların *RMA* rumuzunun işlendiği tarihten sonraki bir tarihte blokların yeniden ele alınarak bir kere daha değerlendirmeye tabi tutulmuş olduğu görülüyor.

Tablo 5. RMA ve VFR rumuzlarının işlem tarihleri.

RMA Tarihi	İşlem Türü ve Tarihi
<u>RM</u> [A] <u>Pal</u> (ma) ii cos.....109	VFR Verg(iliano) cos.....115
<u>RMA</u> <u>Pal</u> (ma) ii cos.....109	VFR Verg(iliano) cos.....115
<u>RMA</u> <u>Pal</u> (ma) ii cos.....109	VFR Verg(iliano) cos dcclxiii..115
<u>RMA</u> <u>Pal</u> (ma) ii cos.....109	VFR Vop(isco) cos ccxl.....114
<u>RMA</u> <u>Pal</u> (ma) ii cos.....109	VFR Verg(iliano) cos dcccix...115
<u>RMA</u> <u>Pal</u> (ma) ii cos.....109	VFR Vop(isco) cos clxiv.....114
<u>RMA</u> <u>Pal</u> (ma) ii cos.....109	VFR Verg(iliano) cos dcclx.....115
<u>RMA</u> <u>Pal</u> (ma) ii cos.....109	VFR Verg(iliano) cos dcclx.....115
<u>RMA</u> <u>Pal</u> (ma) ii cos.....109	VFR Vop(isco) cos.....114

Ancak bloklar netice itibariyle Roma’ya gönderilmeyip, ocakta kaldıklarına göre, böyle bir gelişmenin de bazı sebepleri olmalıdır:

- a- Aslında taş üzerinde *RMA* notasyonu yazılmış olmasına rağmen aşınma ve tahribat nedeniyle bu notasyon silinmiş olabilir,
- b- Ocakta araştırma yapan kişi *RMA* notasyonunun bulunduğu yüzeye ulaşamamış olabilir.
- c- 8 ve 9 numaralı yazıtlarda olduğu gibi taş son kontrol noktasına gelmeden önce taşın ana kayadan sökülmesi veya atölyelerde işlenmesi safhalarından herhangi birinde kalite yetersizliği veya işleme hatası nedeniyle bizzat *caesura* veya *officina*²⁹ tarafından iskartaya çıkarılmış olabilir.

²⁹ Albustanlıoğlu, 2011, 135-174; *Caesura* ocak sahalarında mermer blok söküm için oluşturulan ekiplerin yönetiminden sorumlu olan bir kişi olup, imparatorluk yönetiminin üretimde aktif bir rol alması sonucu oluşturulan bir kurumdur ve yazıtlarda bir grup veya soyut bir nesne adı ile değil, daima kişi isimleriyle yer almıştır. *Caesura* bir yerde taşın sökülmesi operasyonuna bizzat katılması nedeniyle bir ustabaşı, aynı anda birkaç ekibi yönetip kontrol etmesi bakımından da bir ocak mühendisi kimliğine sahiptir. *Officina*’nın ise, ister gerçek bir kişi adıyla, isterse bir şehir veya kutsal bir mekan adıyla tanımlanmış olsun, çoğu yerde bu sözcükle taş işleme işinde uzmanlaşmış kişilerden oluşan bir çalışma grubunun tanımlanmış olduğu anlaşılıyor. Bugüne kadar elde edilen yazıtlardan *caesura* ve *officina* görevleri arasında büyüklük - küçüklük veya alt-üst gibi bir ayrım olmadığı görülüyor. Her iki uzmanlık grubu da aynı düzeyde görevler olarak kabul edilmiştir. Yani *caesura*, adıyla bir kişi tanımlandığı halde *officina* adı ile genellikle bir şahıs değil, bir atölye kuruluşu belirlenmiştir. Taşların ana kayadan *caesura* ekipleri tarafından çıkartılıp, *officina* grubuna teslim edilmesinden sonra taş üzerindeki *caesura* sorumluluğu sona ermektedir. Bundan sonra taşla ilgili bütün sorumluluk *officina*’ya aittir. Blokların ihracata uygun hale getirilmesi için yapılan kaba işlemeden, sanatsal yontuların üretilmesine varıncaya kadar taş işçiliği bütün boyutlarıyla *officina*’nın görev kapsamı içinde kalmıştır. *Officina* kuruluşları *caesura* gruplarının aksine belirli bir kişiye bağlı olmaksızın kısa dönemlerde değil, uzun süreler içinde görev başında kalmıştır.

d- Ocakta seri üretim yapılması halinde; üretim hacminin talep miktarının üstüne çıkması durumunda, atık malzeme daha sonra kullanılmak üzere depolanmış olabilir.

e- Zevk ve modada meydana gelen değişimler nedeniyle bir kısım malzeme elde kalmıştır.

f- Siparişin iptal edilmesi veya ürünün bir nedenle satılamamış olması nedeniyle elde kalan taşların bir başka biçimde değerlendirilmesi de mümkün olamamıştır.

Yazıt No. 10³⁰

...II COS

LOCO IX (BRACCHIO)...

Nitekim 10 numaralı yazıtlı bloğun *bracchium*³¹ numarası yazılmadan önce ıskartaya ayrılmış olduğu anlaşılıyor. 11 yazıt numaralı bloğun ise taşa anlamlı bir sözcük yazılmasına gerek duyulmadan önce ıskartaya ayrılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Yazıt No. 11³²

...H AOR

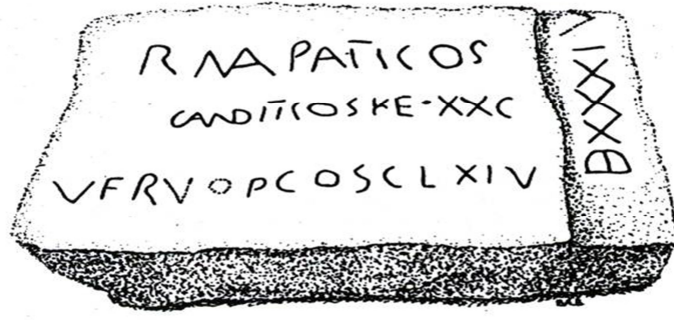
LVII

Bir kontrol işareti olarak VFR'nin de RMA rumuzunda olduğu gibi Roma'ya gönderilen bloklarda bulunmaması VFR'nin önemi ve fonksiyonu hakkında bir fikir vermekle beraber ne tür bir işlevinin olduğunu söylemeye olanak bulunmamasına rağmen VFR'nin de RMA gibi belirli bir kontrol biçimini karakterize ettiği veya envanterle ilgili bazı bilgiler içerdiği söylenebilir. (Çizim 4)

³⁰ Fant 1984, 171, No:2

³¹ Albustanlıoğlu, 2011, 91-103; *Bracchium* ocağın bir bölümünü belirleyen coğrafi karakteristik bir unsur olarak kabul edilmiştir. Ocakta her bir *bracchium* için ayrı bir *locus* numaralama sisteminin bulunmadığı, *locus* numaralama sisteminin bütün ocağı yani dört *bracchium*'u da kapsayacak tarzda uygulandığı ve bir *locus* numarasının bu numarayı alan taşın ıskartaya ayrılması veya Roma'ya gönderilmesi gibi herhangi bir nedenle taşın ocakla ilişkisinin kesilmesi halinde bile, bu *locus* numarasının aynı üretim yılı içinde ikinci kez kullanılmayacağı göz önüne alınarak, taşların üretim zamanlarını belirlemek mümkün olacaktır. *Locus* sayısının taşın kimliğini belirleyen, onunla ilgili olarak yapılan işlemlerin takip ve kontrolünü sağlayan ve bir anlamda, envanter numarası özelliğiyle ocak çalışmalarının yönetim ve kontrolünde belirleyici bir unsur olduğu söylenebilir. Bir envanter karakteristiği olarak, belli bir süre içindeki çalışmaları göstermesi bakımından *locus* sayısının bir süreyle sınırlandırılmış olduğuna şüphe yoktur. Nitekim bu sayıların bir yılı kapsayan sınırlı bir dönem için geçerli olduğu anlaşılıyor. *locus* karakteristiği ile ocağın coğrafi bir bölgesi değil, hangi iş grubunun ocağın hangi noktasında çalışmakta olduğu belirtilmek istenmiş olmalıdır; Röder 1971, 271

³² Fant 1989, 177, No:5

Çizim 4. *RMA* ve *VFR* Yazıtlı Blok (Fant 1989, No: 30)

VFR'nin yazıtlarda kullanılış biçimiyle ilgili olarak bazı genel kurallar olduğu görülüyor. *VFR* sadece 114 ve 115 yılları içinde ve iki tanesi hariç tüm yazıtlarda tarih formülasyonunu oluşturan konsül adı ve konsüllük dönemini belirten bölümün önünde yer alırken tarih formülasyonunda da sadece *Verg(inius)* ve *Vop(iscus)* adında iki konsülün adına yer verilmiştir. Bu formülasyon tarihi takip eden bir sayıyla tamamlanmıştır. Bu sayı genelde bir envanter sayım numarası olup, tarih de envanterin sayım yılını belirlemektedir. Bu durumda *VFR*'nin oluşturduğu metin bölümü; *VFR-Tarih* Formülasyonu-Sayısal Büyüklük şeklinde formüle edilebilir. 12 yazıt numaralı blokta söz konusu bu detaylar açıkça görülmektedir. Taşın üretim tarihi ise ayrıca verilmiştir.

Yazıt No. 12³³

C(AESARE) XI COS

VFR VERG(İNİO) COS

115

CCXX

RMA

CII (olabilir)

A(...)

CCXX sayısı eğer '*VFR-konsül adı- sayı*' şeklindeki formülasyonun bir elemanı olarak kabul edilecek olursa 115 yılında yapılan sayımda taşta verilen envanter numarası şeklinde değerlendirilecektir. Söz konusu envanter sayımından, bağımsız bir eleman olarak değerlendirilmesi halinde ise, bu sayının taşta verilen bir kimlik numarası vasfını kazanacağı söylenebilir. *RMA*, *VFR* ile birlikte kullanıldığında taşın ileride değerlendirilmek üzere depolanması veya taşın değişik bir işleme tabi tutulması gibi bir uygulamayı belirttiği

³³ Fant 1984, 178, No:7; Degrassi 1952, 27

varsayılsa bile, taşın uygulanması istenen işlem konusunda kesin bir yargıya varmaya olanak yoktur.

Summary

After the establishment of Roman peace (Pax Romana) The possibilities aroused to recover the economical and cultural activities of Greece and Anatolia. In the period of Augustus and Julio- Claudians (31 B.C.-68 A.D.) a gradual recovery was realized after a long time of great distress. Especially the dynasties of Flavians and Antonines (68- 192 A.D.) created a widespread prosperity and expanded the Graeco-Roman culture. A clear improvement can be observed in the economy of Asia Minor like all the lands of the Empire, starting from the first century on. The peace within the borders of the Empire provided the opportunity for countries to use all their potential. The Empire created a world market that enlarged the limits of trade. From this date on, in a very short time, there developed a system of production and supply of marble. The System was enlarged and perfected and continued until late antiquity with little change. Ephesus in Asia Minor and Alexandria in Egypt were the main open markets of the Roman World. Although the Ephesus was one of the main open markets, it is thought the main goal of Ephesus was to meet local needs not all outward countries.

The existence of quarry marks which were carved or painted on the quarry blocs are the major evidence in resolving the system of organization. These marks had different functions. The more abbreviated marks pertained to some internal accounting or control system. Other marks showing the contractor's name, a kind of serial number, a consular date and some other information which varied according to the quarry or the period. The system was in complete practice before the end of the first century A.D. The term nationalization indicates state ownership of the major sources of supply which meant taking them under the imperial control. Docimium has the most extensive epigraphical documentation of all the imperial quarries. Everyone of the great quarries has a distinctive character, and Docimium is the one of the more unusual. Although large operation with a variety of products in fine marble and far away from easy maritime transport, it embodies a number of extreme qualities among the Imperial quarries such as having one of the main centers of fine arts in every respect. Pavonezetto entered the architectural repertoire slightly later than some of the other well known polychrome marbles, but it immediately became one of the most prized.

On the other hand, there were several smaller quarries in Greece and Asia Minor which continued to be imperially or privately owned local markets. As the marble, being a new material, spread all over the Empire by the Roman system; the need for skilled craftsman arose in the areas where was no previous tradition of skilled marble working. This problem solved with the availability of the specialized workmen at some quarries. In many case, as inscriptions reveal, there was a tight control over the large part of the output of both

monolithic blocs and carved architectural pieces and sarcophagi, to eliminate the unsatisfactory workmanship. The general practice of inscribed marks on the quarry products outlined a linear progression from simple names of the Imperial slaves who were responsible to administer one or even two quarries in the same time; but why were marks used at all, and why in some Imperial quarries and not others? The function of inscriptions depends on the content of the labels themselves. Most of the highly abbreviated and ligatured marks that still defy explanation must have been intended for use within the individual quarries, where maximum compression of words could be used without danger of obscurity.

This may be observed clearly now from an analysis of the Type II marks from Docimium, which never left quarry, while blocs of the same period found in Rome carry the normal Type I simple formula which has solely a consular date, the name of contractor or the name of an imperial slave, and a serial number. If the contractor was a slave, the name was not followed but the regular word 'Ex ratione'. These marks are particularly well attested in the quarries in S.Euboia as in the case occurring practically everywhere. The more clear marks (Type I and III), as designated above, generally associate a name with a quarried block or column and frequently include what seems to be a unique serial number. The evident intention was to give proper credit to a contractor who had quarried and delivered the piece to the Imperial administrators. After that point the indelible marks could identify a piece of marble as it was passed along by private haulers and shippers from the quarry. At arrival point the material will be admitted by another Imperial functionary with a copy of the consignment lists for each quarry in hand.

But the fact should never be overlooked that this is a picture of an ideal system; what we have is much less clear and obviously more complex. The most striking complication arises as not all Imperial quarries used marks of this kind, or of any kind. The marks appear on the marbles of Phrygium (pavonazetto), Numidicum (giallo antico), Chium (portasanta), Lucullum (africano), Cartstium (cipollino) and Parium (parian). On the other hand, they are absent on Proconnesus, at Luna (Carrara), in all the Egyptian quarries and the Troas and even on the Docimium white marble. Since inscriptions are identifying Imperial quarries, a lot of number of blocs are probably sent as they haven't any marks showing some basic information about the stone. As in the case of the white marble of Docimium; because of it was not inscribed, its great importance as a sculptural material had largely escaped notice until recently.

At the first sight the inscriptions seem to have been restricted to the famous polychrome marbles, with the addition of Parian white, the most highly esteemed and rarest of the sculptural white marbles, in other words, marbles of the highest value. If this observation is not itself deceptive or an implication, then the function of inscriptions was to exercise a rigorous control over the transport and distribution of the precious and prestigious material. Such an extraordinary control goes beyond the boundaries of mere efficient administration

since it was evidently not felt necessary even for the granites and so this complex practice may other valuable white marbles and suggests other aims, such as to secure Imperial monopoly. The classical puzzle of the quarry inscriptions from Docimium has been the texts bearing several dates with coded numbers. It now seems clear that were entirely internal notations indicating several types of inventories of material on hand in a number of years which closely coincide with sustained building binge in Rome beginning from last decade of the first century. During this time, however, there was no great reorganization or change of management at the Phrygian quarries, since the inscriptions from the turn of the century continue to attest the *ex ratione* contractor system. The real reorganization did take place, after the time of peak demand had passed, in the last years of Hadrian.

After the reorganization it is obviously very important that the newly prominent extraction engineers and dressing workshops named so carefully on thousands of blocs and columns each year identifies the pieces of marble for which they were responsible. Two considerations urge the conclusion that tighter control was exercised over the caesura and officinal teams than the constructors of the first century had been subjected to. First, there is the fact that the inscriptions continue to record the geographical source (*loco*) of each piece and assign what were interpreted as annual serial numbers. In fact *locus*, which was written on the surface of colored marble blocks in a coded form as ‘*Loco*’ at the marble quarries in Anatolia by the Roman Imperial administration, has the meaning ‘place’, ‘location,’ “region.” Despite the clear vocabulary meaning, the function of the production of blocks has been the discussion issue a long time among the scientist. What was the function and importance of *locus* number in the production process? Was it any ordinary number indicating the specific place from which it was produced or a designated identity number for the rock. It seems that these are not easy questions to be answered at the first glance. Indeed, the word ‘*Locus*’ had been placed solely on the surface of colored marble blocks from the marble quarries at Teos (Sığacık) and Docimium (İscehisar) of the Anatolia, however Parian White (Paros) marble of Greece is the mere exception. Second; closer oversight and more direct administrative control was a development fully consistent with evolving tendencies in the Imperial bureaucracy on most levels and in most areas in the second century.

Kaynaklar

- Albustanlıoğlu, T. (2007). "Roma İmparatorluk Mermer Ocağında Locus'un İşlevi", Patronvs. Cořkun Özgünel'e 65. Yas Armağanı / Festschrift fur Cořkun Özgünel zum 65. Geburtstag, Oztepe, Erhan - Musa Kadioglu (eds.), Homer Kitabevi, İstanbul, 29–35
- Albustanlıoğlu T. (2011). Roma İmparatorluk Döneminde Mermer Ocakları Organizasyonu, Bilgin Kültür Sanat, Ankara
- Albustanlıoğlu T. (2013). "İmparatorluk Mermer Ocaklarında Karşılaşılan R, RMA ve VFR Kısaltmalarının Ocak Organizasyonundaki Yeri", Orhan Bingöl'e 65. Yas Armağanı A Festschrift for Orhan Bingöl on occasion of his 67th Birthday, Görkem Kökdemir (eds.), Bilgin Kültür Sanat, Ankara, 25-33
- Asgari N. ve Drew-Bear T., "The Quarry Inscriptions of Prokonnesos", Herrmann, N. Herz and R. Newman (ed.) içinde, *ASMOSIA 5, Interdisciplinary Studies on Ancient Stone – Proceedings of the Fifth International Conference of the Association for the Study of Marble and Other Stones in Antiquity, Museum of Fine Arts, Boston, June 1998*, (2002), 1-19
- Baccini Leotardi P. (1979). Marmi di cava rinvenuti a Ostia e considerazioni sul commercio dei marmi in età romana, (Scavi di Ostia X), Roma.
- Bruzza L. (1870). "Iscrizioni dei marmi grezzi", *AnnIst* 42, 106-204
- Christol M. ve Drew-Bear T. (1986). 'Documents Latins de Phrygie,' *Tyche* 1, 39-87
- Christol M. ve Drew-Bear T., "Inscriptions de Dokimeion", *AnatAnt* I, 83-111
- Degrassi A. (1952). *I Fasti Consolari del Impero Romano*. Roma
- Drew-Bear T.- Eck W. (1976, "Keiser-Militär-und Steinbruchinschriften aus Phrygien", *Chiron* 6, 19 312–313
- Drew-Bear T. Ve Christol M. (1987). "Inscriptions de Dokimeion", *AnatAnt* I (1987), 83-111
- Dubois Ch. (1908). Étude sur l'administration et Exploitation des Carrières de (marbre, porphyre, granit etc.) Dans le Monde Romain. Paris
- Fant J.C. (1984). "Seven Unedited Quarry Inscriptions from Docimium (İschehisar, Turkey)", *ZPE* 54, 171-182
- Fant J.C., *Cavum Antrum Phrygiae. The Organization and Operations of the Roman Imperial Marble Quarries in Phrygia*, BAR, S482, Oxford.
- Hamilton W.J. (1842). *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia*, London.
- Hirschfeld O. (1905). *Die Kaiserlichen Verwaltungsbeamten*, Berlin
- Millar F. (1977). *The emperor in the Roman world*, London.
- Pensabene P. ve Monna D. (1977). *I marmi dell'Asia Minore*, Roma.

Pensabene P., (ed.) (1998). “Marmi Antichi. II. Cave e tecnica di lavorazione, provenienze edistribuzione”, StMisc 31, Roma.

Pensabene P. ve Lazzarini L. (1998). “Il problema del bigio antico e del bigio morato: contributo allo studio delle cave di Teos e di Chios”, “Marmi antichi II: cave e tecnica di lavorazione, provenienze edistribuzione”, (P. Pensabene ed.), Studi Miscellanei, 41-154

Pococke P. (1743). Description of the East, London.

Ramsay W.M. (1890). The Historical Geography of Asia Minor, London.

Rodriquez, A.(1984). Il Monte Testaccio

Röder J. (1971) ‘Marmor Phrygium; Die Antiken Marmorbrüche von İschehisar in Westanatolien.’ *JdI* 86, 253-312

Röder J. (1971). ‘Marmor Phrygium; Die Antiken Marmorbrüche von İschehisar in Westanatolien.’ *JdI* 86, 253-312

Ward-Perkins J.B. (1980).“The Marble Trade and its organization: evidence from Nicomedia”, *MemAmAcc* 36, 325-338

Kısaltmalar

AnatAnt	Anatolia Antica
AnnIst	Annali dell’Istituto di Corrispondenza Archeologica
ASMOSIA	Association for the Study of Marble and Other Stones In Antiquity
BAR	British Archaeological Reports
JdI	Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts
MemAmAcc	Memoirs of the American Academy in Rome
StMisc	Studi Miscellanei
ZPE	Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik